

ESTONIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

Університет Тарту
Центр інтелектуальної власності
та передачі технологій НАН України

Проект “Вдосконалення нормативно-правового та інституційного регулювання передачі знань з наукових установ та вищих навчальних закладів до промислового сектору та розробка ключових заходів із трансферу знань для впровадження в Україні економіки, заснованої на знаннях”

Рекомендації
“ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕДАЧІ
ЗНАНЬ В УКРАЇНІ МІЖ НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ,
УНІВЕРСИТЕТАМИ ТА ПРОМИСЛОВІСТЮ”

2016 р.

© Університет Тарту, Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2016

Це видання дозволяється розповсюджувати, подавати до загального відома за допомогою дистанційного доступу, відтворювати з некомерційною метою, а також використовувати у випадках вільного використання відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Рекомендації підготовлені професором Олексієм Келлі, професором Кадрі Українські, Університет Тарту, к.ю.н. Юрієм Капіцею, к.ю.н. Кариною Шахбазян, Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Створення знань	4
1.1. Визначення пріоритетних напрямків досліджень і їх фінансування	5
1.2. Створення і захист комерційно-орієнтованих знань у співпраці з промисловістю	6
1.3. Розширення сфери передачі знань в галузі соціальних і гуманітарних наук	7
2. Менеджмент у сфері передачі знань	8
2.1. Створення активно діючих офісів з трансферу технологій	8
2.2. Політика в галузі управління інтелектуальною власністю	10
2.3. Розробка системи індикаторів оцінювання передачі знань	12
3. Використання знань	14
3.1. Стратегія з передачі знань на рівні науково-дослідних організацій	14
3.2. Підвищення рівня обізнаності та нарощування потенціалу на міжнародному, державному та інституційному рівнях	16
3.3. Розвиток політики відкритого доступу	18
3.4. Забезпечення прав інтелектуальної власності як передумова бізнесу, заснованого на знаннях	19
3.5. Розробка політики з використання знань (ліцензування, діяльність спін-оффів)	20
3.6. Передача знань через публічно-приватне партнерство	22
3.7. Розробка модельних контрактів	22

Термінологія та скорочення, використані в документі:

ІВ – інтелектуальна власність

ОІВ – об'єкти права інтелектуальної власності

ВНЗ – вищі навчальні заклади

ПЗ – передача знань (ПЗ є більш широким поняттям, ніж передача технології. ПЗ не обмежується передачею технології, але вона також включає в себе передачу результатів досліджень в сфері суспільних та гуманітарних наук та розповсюдження знань).

Установа – наукова установа, вищий навчальний заклад

Спін-офф – підприємство, засноване науковою установою, вищим навчальним закладом, яке здійснює комерціалізацію результатів досліджень

ПТ – передача технологій (взаємодії, що відбуваються між державними науково-дослідними організаціями та промисловими підприємствами)

ППТ – підрозділ з інтелектуальної власності та передачі технологій (знань) (або спеціалізована організація, що здійснює таку діяльність)

Рекомендації ЄС – Рекомендацій Європейської комісії «Щодо управління правами інтелектуальної власності та Кодексу практики для університетів та інших державних науково-дослідних організацій».¹

Вступ

Рекомендації підготовлені фахівцями Тартуського університету та Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України в рамках проекту «Вдосконалення нормативно-правового та інституційного регулювання трансферу знань з наукових установ та вищих навчальних закладів до промислового сектору та розробка ключових заходів із трансферу знань для впровадження в Україні економіки, заснованої на знаннях», що здійснювався за підтримки Міністерства закордонних справ Естонії.

Метою цього документу є запропонувати напрямки вдосконалення передачі знань та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності в Україні

У документі розглядаються кілька факторів, пов'язаних зі створенням та використанням об'єктів права інтелектуальної власності, що впливають на взаємодію наукових установ, університетів та промисловості, а також наводяться пропозиції щодо вдосконалення передачі знань (ПЗ). Автори застосовують концепцію передачі знань, а також визначають напрямки усунення перешкод і механізми реалізації такого процесу.

Проект документу обговорювався під час Міжнародного семінару «Передача знань та комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності науковими установами та університетами: вдосконалення політики та механізмів в Україні з врахуванням досвіду ЄС» 12 квітня 2016 г. у м. Києві. Також його підготовлено з урахуванням анкетування провідних наукових установ та вищих навчальних закладів щодо основних проблем, що

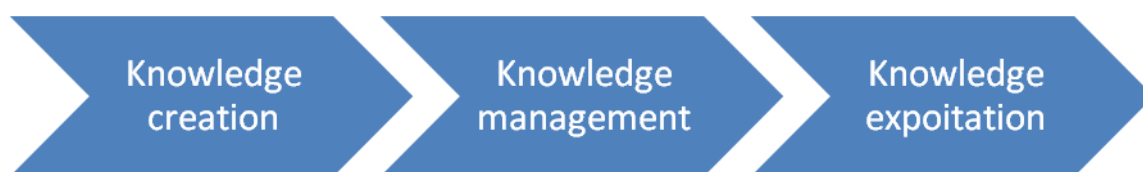
¹ European Commission. Commission Recommendation on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and code of Practice for universities and other public research organisations (2008). Available at http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/ip_recommendation.pdf (7.3.2016).

стримують комерціалізацію об'єктів права інтелектуальної власності та передачу знань в Україні та пропозицій з вдосконалення передачі знань.

Описуючи процес передачі знань спрощено, можна сказати, що передача знань починається зі створення знань і закінчується їх використанням. Цей вид одновимірної лінійної моделі не відображає складність процесу ПЗ, але він може бути використаний для усунення існуючих бар'єрів і визначення можливостей у подоланні труднощів на цьому шляху.

Передача знань має наступні етапи: створення знань, управління знаннями та експлуатація знань. Слід визнати, що поділ між етапами чітко визначити досить складно, він є умовним.

Малюнок 1. Процес передачі знань «Створення знань - Управління знаннями – Використання знань»

Основні етапи процесу передачі знань визначили структуру рекомендацій.

Рекомендації поділяються на дві групи і включають:

1) політичні рекомендації, які доцільно реалізувати на державному рівні (або Політичні рекомендації) та

2) рекомендації для наукових установ та університетів, що доцільно реалізувати на рівні цих Установ (Рекомендації для наукової спільноти).

В результаті, після аналізу певного аспекту процесу передачі знань надаються рекомендації, що мають два виміри.

Слід підкреслити, що вказані дві категорії рекомендацій не слід розглядати окремо, оскільки вони взаємодіють між собою. Вкрай важливо, щоб різні зацікавлені сторони (уряд, наукові установи та університеті, промисловість) здійснювали взаємодію між собою.

1. Створення знань

Передача знань починається з їх створення. Для того, щоб досягти цього, слід дотримуватись декількох умов.

У Рекомендаціях розглядаються такі загальновизнані умови генерування знань:

- ↓ достатній рівень фінансування досліджень і визначення їх пріоритетних напрямків;
- ↓ створення і захист знань, що мають комерційний потенціал;
- ↓ розширення сфери передачі знань у галузі соціальних і гуманітарних наук.

1.1. Визначення фінансування і пріоритетних напрямків досліджень

Міжнародний досвід свідчить, що стратегії, які орієнтовані лише на використання екстенсивних факторів розвитку, зокрема – видобуток та первинну переробку природних ресурсів, не сприяють довгостроковому зростанню економіки, а отже, інвестиції в наукові дослідження і розробки в напрямку створення більш інноваційно-орієнтованої і такої, що заснована на знаннях, економіки, що забезпечує більш високий рівень доданої вартості, стають більш актуальними.

Лісабонська стратегія ЄС вже передбачає (і це було підтверджено також стратегією «Європа 2020»), необхідність досягнення рівня витрат на наукові дослідження та розробки на рівні 3% ВВП, з яких 1% становлять витрати держави та 2% - приватного сектору. Саме такий рівень, на думку європейських експертів, здатний забезпечити необхідний рівень конкурентоспроможності економіки у сучасному світі.

Багато країн ЄС також в індивідуальному порядку, відчуваючи труднощі із реалізацією поставленої мети, встановили більш реальні цілі на 2020 рік, хоча ні в якому разі це не відміняє загальноєвропейські орієнтири щодо рівня фінансування досліджень і розробок. Можливо на їх досягнення знадобиться більше часу, адже середній розмір витрат у науковій сфері залишається в останні роки на рівні 2% від ВВП, зростаючи повільніше, ніж передбачалося. В Україні було запропоновано встановити рівень фінансування наукових досліджень у розмірі 1,7% від ВВП. Реалізація цієї мети є важливою передумовою переходу до інтенсивного типу економічного розвитку та його гармонізації із відповідними процесами розвитку у країнах ЄС.

Незалежно від зобов'язання виконувати політичні цілі, встановлені ЄС, очевидним є те, що інвестиції в науково-технічну сферу сприяють економічному зростанню країни.

Наприклад, згідно із деякими розрахунками, в країнах - членах ОЕСР з урахуванням сучасних вимог законодавства, інвестиції в науковий сектор у розмірі 1 USD генерують 20-100 USD прибутку в економіці в цілому і аналогічні інвестиції в прикладні дослідження у розмірі 6-25 USD, відповідно. Окупність залежить від особливостей національної інноваційної системи, яка тим ефективніша, чим якіснішим є людський капітал, досконаліше управління, та наскільки злагоджено взаємодіють між собою науковий та промисловий сектори економіки.²

Емпіричні дані по Україні вказують на те, що Україна має відносно високі показники, які стосуються людського капіталу (рівень освіти і витрат на освіту, частка осіб з вищою освітою у загальній чисельності населення і т.д.), але відповідні показники в сфері науки (рівень фінансування, кількість дослідників з повною зайнятістю (еквівалент повної зайнятості (ЕПЗ)) не є достатніми, щоб стабілізувати навіть дослідницьку систему країни.

Фінансування науково-технічної сфери є низьким: 0,76% від ВВП в 2013 році (і 0,66% у 2014). Кількість дослідників скоротилася до рівня 70 000 осіб у 2014 році³ (що становить всього 22% від відповідної кількості у 1990 році).

² Це дослідження проводив экс-міністр науки Данії К.А. Бочов (van Bochove, C. A. (2012)). Basic research and Prosperity: Sampling and Selection of Technological Possibilities and of Scientific Hypotheses as an Alternative Engine of Endogenous Growth, available at https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/18636/CWTS-WP-2012-003.pdf?sequence=2&origin=publication_detail, last accessed 10.03.2016.

³ Дані Державної служби статистики України. Показник «Наукові кадри та кількість організацій», дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Тому вкрай важливим є забезпечення належного фінансування науково-технічної сфери.

Це також є надзвичайно важливим для дослідницьких університетів, оскільки недостатній рівень фінансування має негативний вплив на процеси поширення знань у сфері освіти, і в довгостроковій перспективі – на якості академічного сектору – у зв'язку з зниженням якості підготовки молодих дослідників.

Міжнародна практика свідчить, що інтенсифікація науково-дослідницької діяльності підвищує рівень і продуктивність створення знань. Суттєвим є визначення найбільш важливих напрямків зосередження наукової діяльності. У сфері прикладних досліджень та розробок Україні необхідно сфокусуватись на традиційно сильних і нових зростаючих високотехнологічних напрямках.

Якщо немає відмінних результатів досліджень світового класу - немає нічого, щоб передати місцевій промисловості (яка має конкурувати на світовому ринку та орієнтуватись на ринки ЄС), а також у міжнародні компанії, що зацікавлені у закупівлях науково-технічної продукції.

Оскільки дослідницькі фонди завжди обмежені, вкрай важливо визначити пріоритетні галузі. В Україні на рівні закону визначені пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності. Зокрема, пріоритетні напрями досліджень включають: 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; 2) інформаційні та комунікаційні технології; 3) енергетика та енергоефективність; 4) раціональне природокористування; 5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; 6) нові речовини і матеріали). Однак, через відсутність фінансових та інших механізмів відповідної підтримки як науково-технічні, так і інноваційні пріоритети реалізуються вкрай обмежено або не реалізуються.

Політичні рекомендації: На державному рівні надзвичайно актуальним для стабілізації надходжень інвестицій у науково-технічну сферу є забезпечення достатнього рівня фінансування наукових досліджень, щоб уникнути подальшого скорочення науково-дослідної діяльності, особливо в пріоритетних галузях досліджень.

1.2. Створення і захист комерційно-орієнтованих знань у співпраці з промисловістю

Передача знань починається зі створення знань.

Вкрай важливо організувати співпрацю з промисловістю задовго до початку будь-якого конкретного проекту з передачі знань. На практиці це означає, що промисловість бере участь у визначенні проблем, забезпеченні зворотного зв'язку із ринком тощо.

Допомога з боку промисловості полягає у тому, щоб підвищити значимість дослідження, та може бути надзвичайно важливою. Відповідно до Рекомендацій Європейської комісії «Щодо управління правами інтелектуальної власності та Кодексу практики для університетів та інших державних науково-дослідних організацій» (далі - Рекомендації ЄС) необхідно покладатись на "приватний сектор, щоб допомогти визначити технологічні потреби і сприяти приватним інвестиціям в дослідження, заохочувати експлуатацію результатів досліджень, які фінансуються державою".

Система передачі знань не повинна бути зосереджена виключно на комерціалізації ІВ (ліцензування, передача ІВ, створення спін-оффів), але і включати розвиток платформ із співробітництва з промисловістю, розвиток інфраструктури передачі знань.

Галузь інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає все більш популярною та активно розвивається в Україні. Відтак, доречно розглянути, чи підтримує чинне законодавство про авторське право дослідження в галузі ІКТ (наприклад, обробка цифрового і текстового контенту⁴) та діяльність в сфері ІТ-бізнесу (наприклад, розробка програмного забезпечення). В обох галузях наукові установи та вищі навчальні заклади відіграють важливу роль.

Рекомендації для наукової спільноти: вкрай важливо зосередитись на створенні і адекватному захисті знань, які мають комерційну цінність. Цього можна буде досягти за рахунок структурованого, систематичного і стратегічного співробітництва науки та промисловості. Також це створює базові умови для подальшої передачі знань.

Політичні рекомендації: доцільно розглянути чинне законодавство у сфері авторського права і інші пов'язані законодавчі та підзаконні акти, щоб з'ясувати, чи мають державну підтримку наукові дослідження та підприємництво в галузі ІКТ.

1.3. Розширення сфери передачі знань в галузі соціальних і гуманітарних наук

Група експертів з аналізу вимірювання у сфері передачі знань при Європейській комісії вірно зазначила, що "сфера технологій не є єдиним напрямком передачі знань, що вважається важливим".⁵

Термін "передача знань" означає, що знання можуть бути передані не лише у технологічній сфері, проте включати також результати досліджень у галузі суспільних та гуманітарних наук. Наприклад, Тартуський університет співпрацював із Академією «Mercedes-Benz Driving» (техніка втручання для підвищення безпеки на транспорті), із Pöltsamaa Felix (у сфері маркетингу) тощо.⁶

Хоча більшість спін-офф компаній Тартуського університету⁷ задіяні у технологічній сфері, є також компанії, конкурентні переваги яких засновані на результатах соціальних досліджень (наприклад, Psühobuss OÜ⁸ пропонує розважальні психологічні методи,

⁴ The recommendation to introduce text and data mining in the UK has already made in so called the Hargreaves review - I. Hargreaves (2011). Digital Opportunity A review of Intellectual Property and Growth. Available at

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140603093549/http://www.ipo.gov.uk/ipreview-finalreport.pdf> (10.3.2016).

⁵ The European Commission's Expert Group on Knowledge Transfer Metrics (2009). Metrics for Knowledge Transfer from Public Research Organisations in Europe, p. 4. Available at http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/knowledge_transfer_web.pdf (9.2.2016).

⁶ The University of Tartu. From the university to our partners. Available at https://www.ut.ee/sites/default/files/www_ut/from_the_university_to_our_partners_2015.pdf (7.2.2016).

⁷ Spin-off Companies of University of Tartu. The list of companies is available at <http://www.ut.ee/en/business/spin-companies-university-tartu> (10.3.2016).

⁸ About Psychobus. information available at <http://psychobuss.mozello.com/about/> (10.3.2016).

пов'язані з демонстрацією і випробуваннями, які застосовуються на корпоративах та інших заходах).

Політичні рекомендації / Рекомендації для наукової спільноти: доцільно визначити передачу знань настільки широко, щоб вона включала в себе передачу результатів досліджень в галузі техніки, суспільних і гуманітарних наук, а також запровадити механізми та стимули щодо більш широкого розповсюдження та використання результатів суспільних і гуманітарних наук, зокрема, участі авторів законопроектів з наукових установ та ВНЗ в їх обговоренні у міністерствах, комітетах Верховної Ради України.

2. Менеджмент у сфері передачі знань

2.1. Розвиток активно діючих підрозділів з трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності

Цей розділ стосується наступних тем:

1. Функціонування та ефективність діяльності підрозділів з передачі знань або підрозділів з передачі технологій та охорони інтелектуальної власності (ППТ);
2. Належна підтримка на урядовому рівні діяльності з передачі знань;
3. Кваліфікація фахівців з передачі знань;
4. Доступ до послуг з передачі знань.

В Рекомендаціях ЄС з передачі знань підкреслюється, що «вкрай важливо мати можливість отримати консультацію від професійного персоналу, що є фахівцями з передачі знань, і / або зовнішніх послуг для отримання якісних консультації з юридичних, фінансових, комерційних питань або питань у сфері охорони та використання ІВ.»⁹

В Україні згідно зі ст. 8 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та постанови Кабінету Міністрів України від 1.08.2007 № 995 передбачено створення структурних підрозділів з трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у наукових установах Академій наук та вищих навчальних закладах Деякі міністерства, Національна академія наук України¹⁰ прийняли свої власні нормативні акти щодо регулювання діяльності цих підрозділів.

Проте ефективна діяльність підрозділів стримується наступними проблемами:

↓ Відсутність достатнього фінансування для найму кваліфікованих кадрів для цих підрозділів,

↓ Відсутність системи державного замовлення на підготовку та перепідготовку кадрів у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій для державних наукових установ та вищих навчальних закладів. Ще одна проблема – значні фінансові суми,

⁹ Recommendations on knowledge transfer, p. 17.

¹⁰ Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. N 995 «Деякі питання реалізації Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій"» було затверджене Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, Національної академії наук та національної галузевої академії наук.

необхідні на оплату такого навчання, що є відсутні в наукових установах та навчальних закладах.

↓ Відсутність системи підвищення кваліфікації фахівців наукових установ та вищих навчальних закладів у сфері трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності, постійного обміну досвідом, адекватної методичної підтримки.

Ключовим питанням є забезпечення ефективної діяльності Підрозділу з передачі знань (охорони інтелектуальної власності та передачі технологій). Це потребує адекватної підтримки на державному рівні заходів з передачі знань і підвищення кваліфікації фахівців з передачі знань.

Актуальним є передбачити, що до складу працівників Підрозділу вводяться посади наукових співробітників, що займаються питаннями патентних досліджень, маркетингових, кон'юнктурних досліджень та трансфером технологій, що поряд з збільшенням ставок оплати праці дозволить залучати до роботи підрозділів кваліфікованих працівників.

Політичні рекомендації: Уряд має підтримувати наукові установи та університети у розробці їх стратегій з передачі знань (наприклад, шляхом надання консультацій, забезпечення експертами з управління інтелектуальною власністю), а також виділяти кошти на формування кваліфікованого персоналу підрозділів з охорони інтелектуальної власності та передачі технологій, забезпечення патентування об'єктів права інтелектуальної власності (особливо в іноземних країнах).

Має бути організована система розповсюдження досвіду у сфері передачі знань та його обговорення через проведення круглих столів, семінарів тощо.

Має бути створена система перепідготовки фахівців у галузі трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності та підвищення їх кваліфікації для забезпечення наукових установ та вищих навчальних закладів кваліфікованими кадрами.

Доцільним є запровадження курсу щодо охорони інтелектуальної власності та трансферу технологій для студентів вищих навчальних закладів.

Бажано розробити міністерствам, академіям наук рекомендації щодо завдань і функцій підрозділів з передачі технологій, інновацій та інтелектуальної власності Установ, а також підготовки політики (положень) установ щодо створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності та трансферу технологій, беручи до уваги, що регламентація діяльності таких підрозділів (постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р № 995) спрямована перш за все на центральні органи виконавчої влади та не відображає особливості здійснення діяльності з охорони інтелектуальної власності та передачі технологій наукових установ та університетів.

Політичні рекомендації та рекомендації для наукової спільноти: Підрозділ з передачі знань (передачі технологій та охорони ІВ) має бути інтегрований у діяльність наукової установи, вищого навчального закладу та бути доступним для дослідників і підприємців.

Ефективність діяльності ППТ має забезпечуватися та бути посиленою на всіх рівнях (міністерства, академії наук, наукові установи, вищі навчальні заклади) у таких сферах:

1) сфері комунікацій (наявність персоналу ППТ, зручний доступ до інформації і прозорість процедур),

2) наукова сфера (оцінка життєздатності та потенційного вдосконалення винаходу);

3) сфера інформації (наявність достатніх засобів отримання інформації та послуг, пов'язаних з патентною інформацією, визначенням рівня техніки, оцінкою можливого ринку використання);

4) законодавство (допомога у забезпеченні охорони ОІВ, захисті прав інтелектуальної власності, укладанні ліцензійних та інших договорів про передачу технологій тощо),

5) фінансування (наявність достатніх коштів для залучення кваліфікованого персоналу підрозділів з трансферу технологій та охорони інтелектуальної власності та забезпечення патентування) та

6) комерційне застосування (оцінка комерційного потенціалу винаходу, здійснення маркетингу, доступ до бізнес-мереж, пошук відповідних партнерів, розвиток бізнесу, ведення переговорів та адміністрування договорів про трансфер технологій тощо).

Мають існувати фінансові та кар'єрні стимули для фахівців з передачі знань і тих дослідників, що беруть участь в процесі передачі знань.

Доцільним є організація семінарів та круглих столів з метою обміну досвідом у сфері передачі знань.

2.2. Політика у галузі управління інтелектуальною власністю

У Рекомендаціях ЄС наголошується, що «ефективне управління інтелектуальною власністю потребує розробки у наукових установах та вищих навчальних закладах відповідної внутрішньої політики для забезпечення належного використання результатів досліджень».¹¹

Згідно з цим документом така внутрішня політика включає такі питання:

1) чіткі правила щодо розкриття результатів досліджень з комерційним потенціалом, режиму прав інтелектуальної власності на такі результати, ведення обліку ОІВ, врахування конфліктів інтересів;

2) порядок ідентифікації, використання та охорони прав інтелектуальної власності;

3) кар'єрні стимули для дослідників і фахівців з передачі знань;

4) створення портфоліо об'єктів права інтелектуальної власності;

5) сприяння широкому поширенню результатів досліджень тощо.¹²

¹¹ Recommendations on knowledge transfer, p. 16.

¹² Recommendations on knowledge transfer, p. 10-11.

Рекомендації з передачі знань зазначають необхідність розробки у кожній науковій установі та університеті Керівництва з управління інтелектуальною власністю.

Практика охорони ІВ та передачі технологій в Україні свідчить, що в деяких випадках – а саме у Національній академії наук України прийнято Положення про створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності.¹³

Тим не менш, в багатьох університетах і наукових установах така діяльність визначається загальними вимогами статутів організацій щодо використання результатів досліджень та вимогами законодавства України, які регламентують лише певні питання питання охорони прав інтелектуальної власності та передачі технологій.

Суттєву увагу Рекомендації ЄС приділяють утворенню в наукових установах та ВНЗ системи поширення інформації про результати досліджень комерційного спрямування.

З метою поширення інформації та сприяння якомога більш широкому оприлюдненню результатів досліджень українських наукових установ та ВЕЗ доцільно:

1) оприлюднити інформацію про результати роботи наукових установ та вищих навчальних закладів на своїх веб-сайтах і зробити доступними переліки результатів досліджень, які пропонуються для комерціалізації, та інформацію про контактних осіб, відповідальних за взаємовідносини наукової спільноти із промисловістю. Ця інформація повинна бути наведена також англійською мовою (можливо, іншими мовами також) та постійно оновлюватись;

2) поширювати інформацію щодо новітніх розробок через списки електронної розсилки, а також за електронною підпискою;

3) використовувати інформаційні мережі, зокрема, Європейську підприємницьку мережу (Enterprise Europe Network¹⁴) у країнах ЄС та інших країнах.

Рекомендації для наукової спільноти: важливим є розробка науковими установами та вищими навчальними закладами (самостійно або спільно з міністерствами, академіями наук, яким вони підпорядковані) детальних положень щодо створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності з комерційним потенціалом, охорони прав інтелектуальної власності на результати досліджень, виплати винагороди (зокрема, виплата винагороди у розмірі 30 відсотків надходжень за використання об'єктів права інтелектуальної власності) винахідникам та авторам.

Фінансові заохочення і розвиток кар'єри як стимули мають бути використані для реалізації вказаних цілей.

¹³ Розпорядження Президії НАН України № 15 “Про підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності” від 16.01.2008.

¹⁴ Enterprise Europe Network. Available at <http://een.ec.europa.eu/> (7.3.2016).

Рекомендації для наукової спільноти: доцільно розробити принципи, які стануть частиною політики з управління правами інтелектуальної власності з поширення результатів наукових досліджень. Важливо знайти баланс між комерційною експлуатацією результатів досліджень і їх вільним поширенням. Комерційна експлуатація може спричинити затримки публікації результатів досліджень. Вкрай важливо, щоб дослідження, здійснені українськими науковими установами та університетами, були помічені національними та міжнародним партнерами. Слід використовувати всі канали можливого поширення.

2.3. Розробка системи індикаторів оцінювання передачі знань

Управління системою передачі знань вимагає наявності певних показників, що характеризують її функціонування. Показники мають відображати реалізацію конкретних політичних цілей та заходів на рівні органів державної влади та наукових установ та ВНЗ. Є декілька, деякою мірою, суперечливих аспектів, які доцільно враховувати при розробці системи показників:

- **забезпечення економічної ефективності**, тобто, щоб вартість зібраних даних була вище, ніж витрати на збір даних;
- **порівняння**, тобто, забезпечення, щоб розвиток системи можливо було контролювати за допомогою міжнародних співставлень, і ці дані повинні бути доступними для осіб, які приймають рішення (порівняння з країнами з перехідною економікою, а також держав-членів ЄС);
- **коригування** з урахуванням соціально-економічних умов в Україні. Україна, безумовно, може отримати досвід з передової практики інших країн. Проте, ці методи повинні бути скориговані, щоб зробити їх сумісними з українським середовищем;
- **поєднання кількісних і якісних показників**. Одним з інформативних показників передачі знань є, зокрема, рівень надходжень до наукової організації, ВНЗ в рамках передачі знань.

Проблема полягає в тому, що передача знань об'єднує багато суб'єктів, які не є самодостатніми, призводить до необхідності використання додаткових кількісних (число патентних заявок, спільних публікацій представників наукових кіл та промисловості, тощо) та якісних показників (аналіз процедур ПЗ, стратегій комерціалізації тощо).

Україна досягла значних позитивних результатів щодо порівняння на міжнародному рівні, як працює національна система передачі знань, адже вона в змозі надати статистичні дані щодо різних міжнародних показників для порівняння. Наприклад, що стосується ГІІ (Глобальний індекс інновацій), Україна є однією з небагатьох країн, у якої - мінімум відсутніх показників. В Україні збір даних щодо впровадження науково-технічних результатів та передачі технологій здійснює Міністерство освіти і науки України та Державна служба статистики України. Для успішної інтеграції з ЄС в Україні українськими фахівцями розраховуються показники згідно принципів Інноваційного табло ЄС (EU Innovation Scoreboard)¹⁵. Важливим є здійснювати та підтримувати регулярний огляд показників також за іншими індексами (наприклад, регулярний огляд інноваційної діяльності за показниками Інноваційного Табло Співтовариства - Community Innovation

¹⁵ Інноваційна Україна 2020: Національна доповідь / під заг. ред. проф. В. Гейця, НАН України. – К., 2015. – 336 с. <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Інноваційна-Україна-2020++.pdf>.

Survey, інші показники науково-технічної та інноваційної діяльності), а також враховувати зміни у стандартах ЄС.

Якщо ж звернутись безпосередньо до передачі знань, слід відзначити, що в ЄС існують різні підходи до оцінки успішності передачі знань.¹⁶ Відтак, можливо рекомендувати, щоб Україна також брала активну участь у розробці цих показників, а також у моніторингу за прогресом, якого досягли Установи у цій сфері.

Тому доцільно створити робочу групу з представників відповідних міністерств і Академій наук, наукових установ, вищих навчальних закладів, Державної статистичної служби під егідою Міністерства освіти і науки України для обміну досвідом і аналізу діяльності наукових установ та вищих навчальних закладів у галузі передачі знань. Включення представників саме цих організацій є надзвичайно актуальним, адже багато запропонованих показників для оцінки діяльності з передачі знань можуть бути отримані тільки шляхом опитування наукових установ та ВНЗ.

Згодом ці показники передачі знань можуть бути також використані для стратегічного розвитку діяльності зі створення та передачі знань.

Практична цінність зібраних даних на організаційному рівні полягає також для їх застосування під час управління діяльністю наукових установ та ВНЗ, оскільки не рекомендується надавати фінансову підтримку, базуючись лише на статистичних даних (наприклад, число патентних заявок).

У Звіті робочої групи ЄС з питань передачі знань підкреслюється важливість використання індикаторів на рівні Установ, оскільки вони є актуальними для міжнародних зіставлень і можуть бути використані в якості основи для побудови більш складних показників передачі знань (наприклад, індексів), що включають індикатори патентування та публікацій, які використовують в міжнародних організаціях (наприклад, ВОІВ, Thomson Reuters, Scopus) і індикатори рівня наукової установи (наприклад, ETER в Європі).

Слід зазначити важливість достатнього пояснення термінів при опитуванні. Так, латвійське Опитування щодо інновацій у Співтоваристві (Latvian Community Innovation Survey) показало, що недостатнє пояснення термінів, які застосовувались при опитуванні, відобразилось у низьких інноваційних індикаторах (альтернативне опитування з поясненнями дали більш високі результати).

Фактичні зусилля Установ з передачі знань повинні бути підтримані і це вимагає відповідного вимірювання заходів з підтримки передачі знань, що здійснюється на рівні держави, міністерств.

Політичні рекомендації: На державному рівні рекомендується розвивати, підтримувати, а також публікувати стандартизовані опитування, пов'язані з передачею знань, і з залученням методології оцінки передачі знань в ЄС.

¹⁶ European Knowledge Transfer Report 2013. Knowledge Transfer Study. 2010 – 2012. Version 1.1, June 2013, 384. Available at https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/knowledge_transfer_2010-2012_report.pdf (10.3.2016).

Політичні рекомендації: На державному рівні рекомендується створити робочу групу за участю міністерств, наукових установ, вищих навчальних закладів, Державної служби статистики України під егідою Міністерства освіти і науки України для обміну досвідом з передачі знань і узгодити методики вимірювання і показники в галузі передачі знань. Вказане має враховувати досвід ЄС з вимірювання передачі знань.

Рекомендація для наукової спільноти: На рівні наукових установ та вищих навчальних закладів доцільно визначити показники для оцінки передачі знань на рівні організації та систематизації даних, отриманих з національних і міжнародних джерел. Доцільним є дослідити зв'язок показників передачі знань з ефективністю діяльності організації.

3. Використання знань

3.1. Керівництва з передачі знань на рівні наукових установ та вищих навчальних закладів

У попередніх консультаціях щодо інноваційної політики, українським законотворцям було рекомендовано вирішити питання щодо прийняття національних середньострокових (3–5 років) стратегічних планів розвитку науково-технічної діяльності та інновацій, а також включити зацікавлені сторони (включаючи наукові установи, університети, підприємства) до їх розробки (проект ЄС Innopolis, 2009-2011)¹⁷.

Вказане має суттєве значення як основа для запровадження системних заходів у галузі передачі знань з забезпеченням використання комплексу заходів державної підтримки: фінансових, кредитних, податкових, створення інфраструктури передачі знань тощо.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (ст. 8), підрозділи з передачі технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності мають бути створені в наукових установах а кадемій наук, у вищих навчальних закладах, наукових установ міністерств.

У той же час відсутність фінансових, кредитних та податкових механізмів підтримки передачі знань (передачі технологій) в Україні проявилась у тому, що такі підрозділи більш активно залучені до збору звітності з передачі знань з недостатнім розвитком їх потенціалу щодо можливого впливу на передачу технологій.

Таким чином, це є, значною мірою, відповідальністю Уряду щодо створення системи державної підтримки передачі знань.

Досвід роботи з охорони інтелектуальної власності та передачі технологій наукових установ та університетів в Україні свідчить, що у ряді випадків, зокрема, що стосується НАН України, інших організацій, — приймається положення щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є керівними принципами для здійснення цієї діяльності в наукових установах.

Було б корисним прийняття науковими установами та університетами в Україні керівних принципів та положень щодо передачі знань та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, що враховували у тому числі положення Рекомендацій ЄС.

¹⁷ Інноваційна політика: європейський досвід і рекомендації для України. Том 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Проект ЄС Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні, 2009-2011.— К.: Фенікс, 2011.— 74 С.

Викликом для керівництва Установ є дотримання стратегічних цілей при управлінні, оскільки прибутки від діяльності з передачі знань є відносно невеликим в більшості університетів. Наприклад, частка господарських договорів в науково-дослідних бюджетах університетів Естонії складає 4-6% від дослідницьких бюджетів (що відповідає міжнародному рівню); доходи від ліцензування є значно меншими. Проте, витрати на підвищення компетенції фахівців для створення об'єктів права інтелектуальної власності, підвищення кваліфікації фахівців підрозділів з інтелектуальної власності та передачі технологій, а також на забезпечення охорони ОІВ можуть бути суттєвими.

Слід зазначити, що в Україні (і це співпадає з Рекомендаціями ЄС щодо передачі знань) майнові права інтелектуальної власності на службові ОІВ набуваються науковими установами та університетами.

Малоймовірно, що доцільно змінювати цей принцип, навіть якщо в деяких країнах ЄС існує негативна практика щодо здійснення та забезпечення дотримання цього принципу та в деяких країнах майнові права інтелектуальної власності набуваються працівниками університетів.

Патентні заявки і видані патенти (якщо вони пройшли належну експертизу по суті) слід вважати результати досліджень і дозволяти бути частиною докторської дисертації і підтримкою академічної кар'єри (за аналогією з науковими статтями високого рівня).

Такий підхід повинен мотивувати дослідників до патентування.

Актуальним є визначення в наукових установах та ВНЗ:

- загальних розмірів виплати винагороди винахідникам та авторам службових ОІВ при їх використанні;
- принципів розподілу коштів, що отримує Установа від використання ОІВ, між:
 - винахідниками, авторами (ми) ОІВ,
 - підрозділом, в якому вони працюють,
 - а також Установою.

Політичні рекомендації: доречно, щоб практика передачі знань між Установами і промисловістю та запровадження державної підтримки цієї діяльності стало політичним і оперативним пріоритетом для міністерств та регіональних органів управління. Кожне міністерство і регіональний орган управління, що здійснює діяльність з передачі знань (технологій), має призначити посадову особу, відповідальну за підтримку та моніторинг цієї діяльності. Доцільним є запровадити регулярні зустрічі таких осіб з метою обміну інформацією та обговорення шляхів вдосконалення передачі знань.

Рекомендація для наукових кіл: доцільно в наукових установах та вищих навчальних закладах прийняти Керівництва з охорони інтелектуальної власності та передачі знань (передачі технологій) з врахуванням Рекомендацій ЄС у цій галузі, з забезпеченням цієї діяльності ресурсами, доведенням значимості передачі знань до дослідників та керівників середнього рівня, визначенням стимулів для працівників, що створюють об'єкти права інтелектуальної власності.

3.2. Підвищення рівня обізнаності та нарощування потенціалу на міжнародному, державному та інституційному рівнях

Підвищення обізнаності та нарощування потенціалу є ключовими питаннями на всіх етапах передачі знань.

Передумовою успішного трансферу знань (включаючи передачу технології) є те, що суб'єкти української інноваційної системи мають і розвивають свої навички у сфері інновацій і технологій, і мають змогу здійснювати це стабільно і на постійній основі.

Підготовлений у 2011 р. звіт проекту ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» «Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів», містили ряд політичних рекомендацій, спрямованих на успішну розробку української інноваційної системи.

Вони були запропоновані в наступних областях:

- Вдосконалення механізмів управління на користь інновацій,
- Розвиток інноваційної діяльності на підприємствах,
- Зв'язок науково-дослідницького потенціалу з промисловістю,
- Збільшення інновацій в регіонах,
- Розвиток інноваційної культури,
- Конкурентоспроможні на світовому ринку еко-інновації,

Важливим є реалізація вказаних напрямків. Крім того їх здійснення є значною мірою суттєвим як передумова ефективного функціонування передачі знань на рівні країни.

На рівні ЄС визнається, що Україна здійснює заходи з інтеграції до європейського дослідницького простору за допомогою Рамкових програм ЄС з наукових досліджень та інновацій та активного залучення до програми «Horizon 2020». Нами прийнято до уваги, що для спільної участі у Рамкових програмах ЄС в Україні є традиційно сильні наукові школи у галузі матеріалознавства, космічних і авіаційних технологій, зварювального обладнання, суднобудування, біохімії та інформаційних технологій.

Ми рішуче підтримуємо цю інтеграцію до спільних дій з партнерами по ЄС.

Естонія мала цікавий досвід (програма SPINNO на початку 2000-х років) того, якими невідготовленими були вищі навчальні заклади для передачі знань, і скільки часу знадобилося, поки ці ідеї не втілились в конкретну практику установ (оскільки університети є організаціями з демократичними традиціями, у них займає дуже багато часу прийняти зміни до усталеної практики).

Крім того, в Естонії управління діяльністю з передачі знань часто потрапляє між навчальною та науковою роботою (традиційні напрямки діяльності університету), що означає, що немає беззаперечних зобов'язань до неї на різних рівнях управління (рівень керівництва, рівень факультетів, рівень дослідницького відділу).

Підвищення рівня обізнаності дослідників стосовно ролі передачі знань має бути підвищене. Було задокументовано, що знання і компетенція окремих дослідників (підсилені відповідним менеджментом) визначають їх участь у передачі знань. Якщо в технічних галузях і природничих науках, як правило, усвідомлення краще, низький рівень обізнаності щодо можливостей з передачі знань в соціальних науках є наявним для багатьох країн, в тому числі й Естонії.

В науковій літературі важливість інтеграції науково-дослідної діяльності через міжнародні наукові співтовариства була визнана базисом для досягнення кращої якості, а також для поширення наукових досліджень (в тому числі - передачі знань).

Таким чином, важливим є розвиток участі українських наукових установ та вищих навчальних закладів у програмі «Horizon 2020». Надзвичайно важливо, щоб вказане було відчутне у таких пріоритетних для Європи галузях як нанонаука і нанотехнології, матеріалознавстві та новітні виробничі технології; біотехнології і науки космічної галузі.

Необхідним є наявність чітких правил щодо прав інтелектуальної власності на результати, створені під час фінансованих державою досліджень, а також, щоб такі результати були легкодоступні.

Крім того, доступ до результатів наукових досліджень, створених під час Рамкових програм досліджень та інновацій ЄС та правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності, фінансові умови участі у конкурсах ЄС мають бути врегульовані згідно положень міжнародних угод про науково-технічне співробітництво України з ЄС та актами ЄС щодо проведення таких досліджень.

Органам державної влади, академіям наук доцільно поширювати інформацію про новий режим прав інтелектуальної власності на результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (згідно законам України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, редакція 2012 р. та «Про наукову та науково-технічну діяльність», редакція 2015 р.), створених за рахунок бюджетних коштів, а також про службові винаходи — серед іноземних партнерських установ.

Політичні рекомендації: На урядовому рівні доцільним є вирішити стратегічно-важливі питання — утворення середовища, що сприяє передачі знань, зокрема, з врахуванням рекомендацій проектів Європейського Союзу. У 2009-2015 роках в рамках проекту ЄС “Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні”, інших проектів ЄС з інноваційної діяльності європейськими експертами були запропоновані рекомендації у вказаній сфері, проте до цього часу вони не отримали практичного вирішення.

Важливим є зняття бар'єрів щодо участі українських науковців у Рамкових програмах ЄС наукових досліджень та розробок, що включає, зокрема, можливість українським установам бути керівниками консорціумів та розпоряджатися валютними коштами, зняття обмежень щодо отримання працівниками коштів за виконання міжнародних проектів, зняття бар'єрів щодо їх використання через органи державного казначейства.

Суттєвим є підвищення обізнаності щодо процесу передачі знань, включаючи організацію постійно діючої системи навчання та підвищення кваліфікації фахівців у галузі передачі знань та охорони прав інтелектуальної власності. Це також актуально для розробки надійних показників, що стосуються передачі знань.

Політичні рекомендації/Рекомендації для наукових кіл: актуальним питанням є підвищення інформованості щодо охорони прав інтелектуальної власності стосовно результатів наукових досліджень, включаючи права на раніше створені об'єкти права інтелектуальної власності, а також права на ОІВ, що створюються під час спільних досліджень, які фінансуються зарубіжними організаціями.

Рекомендації для наукової спільноти: Доцільно організувати в вищих навчальних закладах освітні програми, спрямовані на вдосконалення навичок з передачі знань, підприємництва та охорони інтелектуальної власності, а також залучення студентів до проведення маркетингових досліджень, розробки бізнес-планів у сфері нових технологій.

Актуальним є підтримка приєднання передачі знань до традиційних науково-дослідних та освітянських напрямів діяльності.

Створення підрозділів з передачі технологій залишається недостатнім заходом, якщо цілі та заходи з передачі знань не інтегровані до інших елементів управління (наприклад, якщо вони не інтегровані в критерії для відбору академічного персоналу, або якщо факультети і науково-дослідні підрозділи не націлені на втілення цих заходів на практиці тощо). Більш широка інтеграція необхідна для досягнення більшого впливу на суспільство

3.3. Розвиток політики відкритого доступу

Результати досліджень мають бути доступні якомога ширшому колу з урахуванням вимог щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Сучасні технології пропонують декілька можливостей досягти цього. Політика відкритого доступу повинна допомогти науковим установам та ВНЗ поширювати результати своїх досліджень.

При розробці політики відкритого доступу, доцільно врахувати такі питання:

1) **публікація матеріалів відкритого доступу вимагає додаткових ресурсів.** На цей час відбуваються зміни у видавничих моделях. Крім видавців, які продають підписку на свої журнали, є видавці, які розміщують публікації у вільному доступі в Інтернеті. Досить часто автор повинен оплатити витрати на публікацію, які можуть бути досить значними. У Рамкових програмах наукових досліджень та розробок ЄС витрати на публікацію у відкритому доступі здійснюється за рахунок фінансування контрактів з проведення досліджень;

2) **публікація відкритого доступу може мати негативний вплив на якість.** Оскільки видавці відкритого доступу продають можливість публікувати матеріали, а не підписку на видання, то якість наукових робіт не є їх головною турботою;

3) **політика надто відкритого доступу суперечить комерційній передачі знань.** У разі, якщо всі результати дослідження були доступні без будь-яких обмежень (наприклад, у разі відмови від авторського права), то дуже важко комерційно експлуатувати їх (ніхто не готовий платити за те, що може бути використано безкоштовно);

4) **комерційне використання результатів досліджень не повинно обмежувати неналежні публікації.** Рекомендації ЄС з передачі знань пропонують "розробити і опублікувати політику щодо публікації / розповсюдження, що сприяє значному поширенню результатів досліджень і розробок (наприклад, публікації шляхом відкритого доступу), приймаючи можливу затримку, де передбачено захист інтелектуальної власності, хоча це повинно бути зведене до мінімуму.¹⁸

В Україні існує практика відкритого доступу і архівації в системі НАН України та деяких університетах, проте відсутнє загальне регулювання політики відкритого доступу. Введення відкритого доступу в Україні затримується через необхідність внесення змін до українського законодавства про авторське право, які регулювали б використання ліцензій

¹⁸ Recommendations on knowledge transfer, p. 11.

відкритого доступу.¹⁹ Це стосується, в основному, діючих вимог про необхідність укладати договори щодо розпорядження правами інтелектуальної власності у письмовій формі.

Політичні рекомендації: Рекомендується взяти за приклад політику щодо відкритого доступу держав-членів ЄС, яка враховує потреби в додаткових ресурсах, гарантує якість і забезпечує дотримання балансу інтересів між відкритим доступом до публікацій і комерційною експлуатацією результатів досліджень. Використання стандартних ліцензій, таких як Creative Commons, GPL тощо повинно бути можливим. Потенційні користувачі цих ліцензій повинні бути інформовані про терміни, умови і потенційний вплив (наприклад, положення щодо копілефту) цих ліцензій.

Рекомендується на урядовому рівні розробити керівні принципи та рекомендації щодо відкритого доступу до наукових публікацій з врахуванням законодавства та досвіду ЄС у цій сфері.

Рекомендація для наукової спільноти: рекомендується розробити політику підтримки публікацій результатів наукових досліджень у відкритому доступі, які гарантувати якість цих публікацій та узгодженість з інтересами щодо комерційного використання результатів досліджень.

3.4. Ефективне забезпечення прав інтелектуальної власності як передумова бізнесу, заснованого на знаннях

З метою підтримки бізнесу, діючого на основі знань, залучення іноземних інвесторів і функціонування торговельних відносин, вирішальним є ефективний захист ІВ.

Згідно зі спеціальним Звітом 301 Україна знаходиться у списку пріоритетного нагляду 2015 року. Однією з причин є "не втілення ефективних засобів боротьби з широким розповсюдженням онлайн-порушень авторських і суміжних прав в Україні, в тому числі відсутність прозорих і передбачуваних положень, що стосуються відповідальності для посередників і відповідальності третіх осіб, які сприяють піратству, обмеження на таку відповідальність для провайдерів послуг Інтернет і забезпечення втілення на практиці повідомлень про видалення протиправного контенту"²⁰.

У політичному документі ЄС, що передбачає подальший розвиток регулювання ІВ для ЄС, що є також актуальним для України, підкреслено, що вкрай важливим є необхідність зосередитись на "промисловому масштабі порушень, зокрема, уточнити, в разі необхідності, правила ідентифікації порушників, застосування попередніх і попереджувальних заходів і їх транскордонний ефект, розрахунок і розподіл збитків і судових витрат".²¹

¹⁹ Капіца Ю.М. Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступі до електронних наукових видань у мережі Інтернет: вимоги, обмеження, досвід// Наука України у світовому інформаційному просторі.— № 11, 2015.—С. 45–55.

²⁰ United States Trade Representative. 2015 Special 301 Report, p. 55. Available at <https://ustr.gov/sites/default/files/2015-Special-301-Report-FINAL.pdf> (11.2.2016).

²¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Towards a modern, more European copyright framework. - Brussels, 9.12.2015. COM(2015) 626 final, p. 11. Available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0626&rid=1> (4.3.2016).

Оскільки бізнес на основі знань не обмежується технологію, захищеною патентами, але також включає в себе ІТ-рішення (наприклад, програмне забезпечення, бази даних), то необхідно захистити і мотивувати ці інвестиції. На практиці це означає ефективне здійснення відповідного регулювання.

«Європа 2020: стратегія для розумного, стійкого і всеосяжного зростання» рекомендує державам-членам ЄС покращення умов для забезпечення дотримання інтелектуальної власності на національному рівні.²²

Політичні рекомендації: необхідно гарантувати адекватний і збалансований захист інтелектуальної власності. Порушення прав ІВ, вчинені в комерційних масштабах, які завдають значної шкоди, повинні тягнути відповідальність в національному законодавстві. На додаток до прийняття адекватних заходів регулювання, вкрай важливо, щоб ці пріоритети були ефективно реалізовані.

3.5. Розробка політики з використання знань (ліцензування, передання майнових прав, діяльність спін-оффів)

Формально передача знань відбувається через:

- 1) ліцензування;
- 2) передання майнових прав;
- 3) утворення спін-офф компаній.

Рекомендаціями ЄС щодо передачі знань було запропоновано науковим установам та університетам розробити і опублікувати політику з ліцензування та створення спін-офф компаній.

Мета цієї політики полягає в узагальненні досвіду різних наукових установ та ВНЗ; забезпеченні відповідності передачі знань законодавству, визначенні адекватної компенсації, а також стосовно спін-офф компаній – визначення довгострокових відносин з такими компаніями²³.

Такий документ має визначати цілі, такі як гарантії, що дозволяють, зокрема, продовження досліджень, наприклад, в разі, коли результати досліджень, захищених патентом, передаються іншій стороні (все одно необхідно мати можливість проводити дослідження в цій області) тощо.

За відсутності таких рекомендацій, практика різних Установ може істотно відрізнятись, що матиме негативний вплив на національне та міжнародне співробітництво.

Рекомендаціями ЄС з передачі знань пропонується чітко визначати умови передачі майнових прав та надання виключних ліцензій. Зокрема, акцентується увагу на передбаченні відповідної компенсації за надання ліцензій — фінансової або у іншому виді (par. 11).

²² Communication from the Commission. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010. COM (2010) 2020, p. 15. Available at <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (11.2.2016).

²³ Recommendations on knowledge transfer, p. 11.

Коли ми розглядаємо ліцензування як механізм передачі знань, слід зазначити, що в Україні деякі Установи мають досвід укладання ліцензійних угод та інших угод про передачу технологій.

В той же час стосовно значної кількості організацій можливо дійти висновку, що не вистачає професійної підтримки у розробці проектів договорів і веденні переговорів з погодження відповідних умов договорів (особливо з іноземним партнером). Важливо мати рекомендації, як визначатимуть ставки роялті. Повинні бути зібрані і проаналізовані дані про ставки роялті та інша маркетингова інформація, а також визначені можливості отримання маркетингової інформації щодо національних та іноземних ринків.

Коли ми розглядаємо створення спін-офф компаній в якості механізму передачі знань, можна сказати, що українські дослідницькі організації мали досвід у формуванні малих інноваційних підприємств (спін-офф компаній) в 90-х рр. і на початку 2000-х років. Проте, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про управління об'єктами державної власності» у 2006 році і обмеженням прав бюджетних установ з створення зазначених компаній, з 2006 року ця діяльність практично припинилася.

У зв'язку з пропозиціями Національної академії наук України, Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України та за підтримки Міністерства освіти і науки України у новій редакції Закону України «Про наукову і науково - технічну діяльність» 2015 року передбачається спрощений порядок створення господарських товариств науковими установами та університетами для використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що на відміну від ЄС в Україні не існує жодної системи фінансової, кредитної і податкової підтримки для формування спін-офф компаній і їх розвитку.

Політика повинна також забезпечити принципи участі працівників наукових установ та університетів у діяльності спін-офф компаній і з'ясувати відносини між державними науково-дослідними організаціями та їх спін-офф - компаніями.

Політичні рекомендації: доцільно розробити державні механізми підтримки передачі знань (передачі технологій), включаючи пряму фінансову підтримку спільних проектів з передачі знань наукових установ та вищих навчальних закладів та партнерів з промисловості, пільгову кредитну підтримку спін-офф компаній та податкові стимули для комерціалізації результатів досліджень та розробок.

Необхідно розробити рекомендації щодо ліцензування, утворення спін-оффів для підтримки національного і міжнародного співробітництва та забезпечення справедливого і прозорого ведення підприємницької діяльності.

Рекомендація для наукової спільноти: рекомендується розробити політику наукових установ щодо ліцензування, створення спін-оффів для підтримки національного і міжнародного співробітництва та забезпечення справедливого і прозорого ведення підприємницької діяльності. Політичні документи повинні включати визначення цілей ліцензування, умови передачі майнових прав інтелектуальної власності, відносини з приводу спін-офф компаній з науковими установами та ВНЗ та їх співробітниками.

3.6. Передача знань через публічне-приватне партнерство

Передача знань в рамках публічно-приватного партнерства є ключовим механізмом передачі знань (трансферу технологій), що включає спільне проведення науковими установами, ВНЗ та підприємствами прикладних наукових досліджень, реалізацію проектів з трансферу технологій, спільне утворення об'єктів інфраструктури передачі знань тощо.

На втілення ефективної системи публічно-приватного партнерства у сфері науки та інновацій спрямовані політичні документи ЄС — повідомлення “Провідна ініціатива щодо утворення Інноваційного Союзу”²⁴, “Перегляд інноваційної політики Співтовариства у світі, що постійно змінюється”²⁵ тощо.

В Україні відсутні ефективні договірні механізми та організаційні форми об'єднання коштів держави, державних установ та приватних партнерів з метою фінансування розробок, трансферу технологій. Вказане є принциповою відмінністю з провідною практикою Європейського Союзу та держав-членів ЄС.

Відсутність публічно-приватного партнерства у сфері науки та інновацій в Україні пов'язано з встановленим обмеженням для державних організацій укладати договори про спільну діяльність²⁶. Також законодавством України не передбачено укладання угоди консорціуму без створення юридичної особи, що, зокрема, суперечить укладанню договорів консорціумів при виконанні проектів Рамкової програми досліджень та розробок ЄС “Горизонт 2020” та утворює бар'єри з реалізації Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво.

Політичні рекомендації. Нагальним є внесення змін до національного законодавства щодо можливості науковими установами та вищим навчальним закладам здійснювати спільні наукові дослідження та реалізацію проектів з трансферу технологій з підприємствами на підставі договорів про спільну діяльність та угод консорціумів.

Актуальним є запровадження фінансових програм, кредитних, податкових механізмів щодо залучення підприємств до реалізації спільних з науковими установами та ВНЗ проектів трансферу технологій та проведення прикладних досліджень та розробок.

3.7. Розробка модельних контрактів

Деякі держави-члени ЄС (Велика Британія²⁷, ФРН²⁸ та інші) розробили модельні контракти з проведення науково-дослідних робіт та розробок між науковими установами та ВНЗ та підприємствами, а також контракти з передачі технологій (знань) з партнерами у

²⁴Communication “Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union”, Brussels, 6.10.2010. COM(2010).

²⁵ Communication “Reviewing Community innovation policy in a changing world”, Brussels, 2.9.2009. COM(2009) 442 final.

²⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 296 «Про затвердження Порядку укладення державними підприємствами, установами, організаціями, а також господарськими товариствами, у статутному капіталі яких частка держави перевищує 50 відсотків, договорів про спільну діяльність, договорів комісії, доручення та управління майном».

²⁷ Lambert toolkit. Available at <http://www.ipo.gov.uk/lambert> (13.3.2016).

²⁸ Federal Ministry of Economics and Technology (BWMi), Sample Agreements for research and development cooperation - Guidelines for cooperation between the academics sector and industry, second edition, April 2010. Available at <http://www.bmwi.de/EN/Service/publications,did=385934.html> (9.3.2016).

промисловості, що пропонують різні варіанти набуття прав та використання об'єктів права інтелектуальної власності.

У Великобританії «Модельні контракти Ламберта» були розроблені Робочою групою Ламберта з інтелектуальної власності, створеної за ініціативою Казначейства Великобританії у 2003 році для посилення співпраці університетів та промислових компаній. Було розроблено п'ять Модельних угод про співпрацю для проведення наукових досліджень, що охоплюють різні сценарії для спільної роботи та умови щодо прав інтелектуальної власності між однією науковою установою/університетом та одним промисловим/бізнес-партнером, а також чотири модельні угоди консорціуму (багатосторонні угоди), що охоплюють різні варіанти набуття прав інтелектуальної власності та використання ОІВ у спільній дослідницькій діяльності, в якій беруть участь кілька сторін (більше двох).

В Україні умови договорів з підприємствами щодо прав інтелектуальної власності, як правило, визначаються індивідуально. Відсутні усталені рекомендації з набуття прав інтелектуальної власності та використання ОІВ для різних варіантів правовідносин між науковою установою/університетом та підприємством щодо проведення досліджень та передачі знань. Слід зазначити, що окремі вимоги до таких договорів містяться в актах НАН України.²⁹

Рекомендується:

1. Розробити для договорів з проведення наукових досліджень та передачі технологій (знань) рекомендації щодо набуття прав інтелектуальної власності та використання ОІВ: стосовно раніше створених об'єктів права інтелектуальної власності та ОІВ, які створюються сторонами під час виконання проекту досліджень, а також щодо прав доступу до раніше створених та створених під час виконання проекту ОІВ.

2. Доцільно координувати цю роботу на рівні міністерств та Академій наук та розробити рекомендації щодо положень контрактів, які б використовувалися науковими установами та університетами.

<p>Політичні рекомендації: на державному рівні доцільно розробити рекомендації та примірні умови контрактів щодо набуття та використання об'єктів права інтелектуальної власності та різних варіантів відносин між науковими установами, вищими навчальними закладами та підприємствами щодо проведення наукових досліджень та передачі технологій, а також електронні довідники з інструкціями щодо вибору умов контракту й зробити їх доступними для всіх українських наукових установ та ВНЗ.</p>

²⁹ Пункти 6.2, 6.3 Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, затвердженого розпорядження Президії НАН України № 15 від 16.01.2008 (із змінами).